

ТКАЧУК НАННА. *Features organizationally methodical providing of the system of self-education.*

It is shown the author's vision of the development of organizational forms of self-education and their didactic capabilities in view of the process of psychological and pedagogical science and IT and interactive technologies. Attention is drawn to the fact that the process of studying to this day manifests itself as the most conservative element of the system of self-education. Non-adjudicatory independent work of students (CPCs) of full-time education is its main independent element, which, according to its organizational-methodological principles and structure, is projected onto all other forms of education. Scheduling CVS is an effective element of its organization and control, it is expedient to use them, other than on-line, on other forms of training. The creation and application of modular dynamic object-oriented computer training environments is an effective means of increasing the effectiveness of the learning process. One of the most promising areas of self-education development is the reason to consider computer-based auto-dyadactics. It is offered the opportunity to develop self-education with its transformation into autodidactics.

Keywords: *autodidactics, self-education, independent student work, actualization of interest, timetable of independent student work, distance education, educational technologies, task system, design method.*

УДК 124.5-029:7

У Ціжуй

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ЕМПАТІЇ СТУДЕНТІВ НА АКсіОЛОГІЧНИХ ЗАСАДАХ

У статті висвітлюється принцип аксіологічності, впровадження якого у навчальний процес оптимізує формування художньої емпатії майбутніх учителів музичного мистецтва, підкреслюється значення активізації оцінного ставлення студентів до музичних творів як до рушія їх глибокого осягнення і переживання на рівні емпатії. Будучи невід'ємною складовою виконавської інтерпретації музики, художня емпатія передбачає співвіднесення власного мистецького досвіду студента із творчими намірами композитора.

Зазначено, що принцип аксіологічності як один із складових концептуальної основи формування художньої емпатії студентів набуває особливого значення у взаємодії із іншими принципами, такими як принципи інтерактивності, полікультурності, суб'єктності, емоційності. Їхнє системне поєднання має охоплювати весь простір фортепіанного навчання студентів, доповнювати один одного, підсилюючи дію кожного.

Ключові слова: *емпатія, навчальний процес, майбутні вчителі, музичне мистецтво, досвід.*

Одним із найважливіших компонентів сприйняття мистецтва є емпатія. Дослідники (К. Роджерс, Л. Бочкарев) підкреслюють особливо важливу роль художньої емпатії у розкритті художнього образу, в усвідомленні його змісту. Поза співпереживанням, поза відчуттям власної тотожності з художнім об'єктом не може бути повноцінного художнього пізнання.

Формування художньої емпатії у студентів – майбутніх вчителів музики виступає однією з найважливіших складових їхнього професійного становлення (Г. Падалка). Проте, в сучасних дослідженнях надається

недостатньо уваги проблемі пошуку педагогічних шляхів розвитку у студентів здатності до емоційного співпереживання художніх явищ в мистецтві. Донині лишаються нерозкритими принципи, педагогічні умови, методи реалізації такої спрямованості навчання, при якій у майбутніх учителів формувалася би яскравий емоційний відгук на музику, здатність і самому глибоко осягнути емоційний зміст музичних образів, і розвинути у школярів здатність до емоційної реакції на художні твори.

У наведеній статті зроблено спробу розкрити зміст одного з принципів формування художньої емпатії майбутніх учителів музики – принципу аксіологічності.

Мета статті – обґрунтування принципу аксіологічності як одного із засадничих у формуванні художньої емпатії студентів мистецьких факультетів педагогічних закладів освіти.

Принцип **аксіологічності** передбачає орієнтацію навчального процесу у класі фортепіано на формування у студентів здатності до усвідомлення, переживання, прийняття ціннісних смислів художнього твору, до їх трансляції в учнівському середовищі на основі образно-резонансного співпереживання з учнями, до рефлексивного способу опрацювання художньої інформації.

В епоху соціальних змін, пошуків у розвитку мистецтва, які спричиняють виникнення нових художніх напрямів, стилів, жанрів, проблема цінностей постає як одна із найфундаментальніших. Пліуралізм підходів у інтерпретації художніх образів актуалізує необхідність розкриття ціннісних основ емпатійного ставлення майбутніх педагогів до музики.

Принцип аксіологічності в художньому вихованні має своїм джерелом філософське вчення про природу цінностей, їх значення у розвитку мистецтва. Важливо з'ясувати, як цінності функціонують в реальності, як вони пов'язані між собою, як суспільні цінності взаємодіють із культурними факторами.

Філософське тлумачення цінностей знаходимо ще у представників наукової думки Стародавнього Китаю (Мо-Цзи). Саме звідти виходить твердження щодо взаємозалежності художніх цінностей зі світом духовності людини. Гуманістичний підхід до трактовки цінностей мистецтва виявляється у проголошенні ідеалів людства – Добра, Істини, Справедливості, Краси – як мети художньо-образного відтворення світу. Мистецтво, розкриваючи в художніх образах найвищі духовні цінності людства, даючи їм опосередковану оцінку, сприяє формуванню життєвих орієнтирів людини, створює можливості для емпатійного переживання високоморальних, світоглядних, поведінкових взірців.

Впровадження принципу аксіологічності у навчальний процес створює основу для глибокого переживання образів, вираженого в них змісту з оцінювальних позицій. Ґрунтуючись на філософських концепціях цінностей, принцип аксіологічності спрямовує формування художньої емпатії в річище

ціннісного сприйняття музичних образів, активізації ціннісних установок студентів, спонукання їх до своєрідного творчого прочитання авторських задумів.

Психологічні виміри розгляду принципу аксіологічності у нашому дослідженні пов'язано із поняттям “професійного аксіогенезу”. Звертання до професійного аксіогенезу мотивується потребою осмислити значущість художньої емпатії в контексті професійної діяльності майбутніх вчителів музики.

У сучасній психології особливу увагу вчених привертають питання особистісного зростання майбутнього фахівця, а звідси дослідницький пошук зорієнтовано на аксіогенез як одну із необхідних характеристик професійного удосконалення студентів в контексті підготовки до музично-педагогічної діяльності. Розвиваючи позиції провідних вчених в галузі педагогіки і психології (Л. Виготський, Р. Лундін, Ю. Цагареллі, В. Шацька та інших), зосереджуємо увагу на аксіогенезі як важливому аспекті формування художньої емпатії майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Під професійним аксіогенезом (В. Яконюк) розуміємо цілеспрямований, індивідуально зорієнтований розвиток ціннісних орієнтацій, зумовлених особливостями професійної діяльності. Такий підхід дає можливість інтерпретувати принцип аксіологічності як психологічну основу підготовки майбутніх учителів до емпатійно забарвленого процесу спілкування з учнями на ґрунті мистецтва. Особистісні мистецькі цінності майбутнього фахівця тільки тоді стануть професійно значущими, коли він буде внутрішньо розкращеним не тільки у ситуації пізнання художнього твору, не тільки у ситуації, коли він сам осягає цінності художнього образу, а й тоді, коли досягне взаєморозуміння й взаємовідчуття з учнями на основі художньої емпатії, тоді, коли вектор його власного естетично-емоційного переживання художніх образів співпаде із учнівським.

Аналіз досліджень, проведених вітчизняними та зарубіжними дослідниками, свідчить про достатньо повний аналіз щодо різних аспектів аксіогенезу майбутнього вчителя. Зокрема, з'ясовано сутнісні характеристики професійного аксіогенезу майбутнього педагога, що включає ціннісне відношення до себе, до учнів, до предмету педагогічної діяльності. Виходячи з цього, обґрунтовуємо нашу позицію, а саме: процес становлення художньої емпатії майбутнього педагога досягне результативності, якщо у навчанні переважатиме усвідомлення себе як суб'єкта педагогічної взаємодії, прагнення до порівняння свого художньо-емпатійного ставлення до мистецтва з художньо-пізнавальними можливостями учнів. В контексті аксіогенезу стверджуємо, що художня емпатія майбутнього вчителя може формуватись у межах зіставлення “Я – інший”.

Отже, художньо-ціннісний саморозвиток майбутніх учителів музики може продуктивно відбуватись у полі художньо-ціннісного ставлення і до інших суб'єктів навчального процесу, зокрема його учнів. Такий підхід актуалізує необхідність формування у студентів установки на художній

розвиток дітей як на мету професійної майбутньої діяльності; установку на художнє взаєморозуміння з учнями; прагнення до спільного з ними художнього зростання; готовність до діалогічної художньо-творчої співпраці з учнями.

Важливою характеристикою готовності студентів до майбутньої професійної діяльності виступає прагнення до самовизначення своїх художньо-емпатійних можливостей. Самовизначаючись не лише щодо об'єктивно, а і суб'єктивно значущих цінностей мистецтва, майбутній педагог отримує можливість усвідомлено проектувати свою навчальну перспективу.

Принцип аксіологічності, проявляючись у сфері рефлексивного компоненту художньої емпатії студента, орієнтує навчальний процес на надання студентам свободи вибору у художньому самостановленні, можливість уникнення стандартів і стереотипів у особистісно опосередкованому тлумаченні творів мистецтва. Важливою характеристикою готовності студентів до майбутньої професійної діяльності виступає прагнення до самовизначення своїх художньо-емпатійних можливостей.

Самовизначаючись не лише щодо об'єктивно, а і суб'єктивно значущих цінностей мистецтва, майбутній педагог отримує можливість усвідомлено проектувати свою навчальну діяльність. Принцип аксіологічності, проявляючись у сфері рефлексивної складової художньої емпатії, орієнтує навчальний процес на надання студентам свободи вибору у художньому самостановленні, можливість уникнення стандартів і стереотипів у особистісно опосередкованому тлумаченні творів мистецтва. Рефлексивна оцінка мистецтва, маючи ціннісно-смыслову природу, детермінує інші види самовизначення.

Важливо зазначити, що цей процес підлягає певній ієрархізації та впорядкуванню. Йдеться про адаптивно-прагматичне пристосування майбутнього вчителя до визначення власного оцінного ставлення до мистецтва (перший ступінь), про власне художньо-оцінне ставлення у групі рівноправних колег (другий ступінь), про сформованість здатності до екстраполяції художнього самовизначення в учнівському середовищі (третій ступінь). Отже, маючи своїм підґрунтям теорію аксіогенезу, психологічні засади застосування принципу аксіологічності сягають практичних вимірів підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

Мистецтвознавчий контекст принципу аксіологічності пов'язано теж з аксіологією як наукою про природу цінностей, про взаємозв'язок цінностей, про певну залежність художніх цінностей не лише від соціокультурних, а й особистісних факторів. Аксіологічна компонента виступає центральною у художньому пізнанні. Мистецтвознавці наголошують на провідній ролі естетичного ставлення як системного вираження ціннісного смислу мистецтва. Проникнення до глибинної сутності мистецьких образів неможливе поза оцінним ставленням.

Якщо до виникнення аксіології, як окремого теоретичного знання,

художня цінність трактувалась переважно в межах онтології, що не передбачала спеціального розподілу між істиною і її значенням для суб'єкта, між реальністю і цінністю, то в контексті аксіології став можливий пошук відповіді на питання – чому далеко не завжди істина, сенс буття виявляється однаковим для індивідуальності і для колективного суб'єкта? Така трактовка зумовила визнання можливості різних думок з приводу тих самих мистецьких явищ, аксіологія в контексті аналітичного пізнання мистецтва дала поштовх для розвитку поняття суб'єктивності оцінки. Твердження щодо цінності як норми, способом буття якої стає значущість для суб'єкта, зумовила можливість різних підходів до інтерпретації художніх явищ, зокрема, до інтерпретації музичних творів. Наприклад, виконавська трактовка творчості Л. В. Бетховена різними піаністами відрізняється між собою, лишаючись у межах високого художнього смаку. Наприклад, Марія Гінзбург підкреслює у виконанні насамперед драматургізм, внутрішню логіку розвитку музичної думки композитора, в то час, як Олександр Козаренко акцентує увагу на зіставленні яскравої конфліктності ліричних і героїчних образів.

Загалом принцип аксіологічності детермінує ціннісні аспекти сприйняття і інтерпретації музики, впливаючи на становлення естетичних ідеалів та смакових переваг особистості. Важливого значення набуває принцип аксіологічності у розбудові комунікативної поведінки особистості на ґрунті мистецтва. Аксрдогічні виміри пронизують мотиваційні аспекти становлення особистості митця, а також орієнтують педагогічні дії вчителя мистецтва. Крім того, емоційні і раціональні основи естетичної оцінки певною мірою виступають як стимул художньо-творчого процесу, спонукаючи особистість до творчих відкриттів. Неабиякого значення набуває принцип аксіологічності у збереженні мистецьких традицій, у ствердженні естетико-поступального контексту їх розвитку.

Наприкінці зазначимо, що принцип аксіологічності як один із складових концептуальної основи формування художньої емпатії студентів набуває особливого значення у взаємодії із іншими принципами, такими як принципи інтерактивності, полікультурності, суб'єктності, емоційності. Їхнє системне поєднання має охоплювати весь простір фортепіанного навчання студентів, доповнювати один одного, підсилюючи дію кожного. Реалізація одного з принципів з необхідністю активізує дію інших, а недооцінка одного з принципів призводить до зниження ефективності дії інших. Узгодженість застосування принципу аксіологічності у взаємодії з іншими зумовлено цілісністю процесу формування художньої емпатії на професійно-художньому і професійно-педагогічному рівнях. Підкреслимо при цьому, що традиційні принципи системності, послідовності, міцності навчання, взаємозв'язку колективних та індивідуальних форм роботи тощо, опрацьовані великими педагогами минулого, не втрачають свого значення, ніяким чином не заперечуються. Навпаки, їхня дія враховується як необхідне тло, на якому “спрацьовують” визначені у процесі нашого дослідження принципи.

Висновки. На завершення підкреслимо, що принцип аксіологічності, сутність якого полягає в активізації ціннісного ставлення, є одним із фундаментальних у процесі формування художньої емпатії студентів. Дієвість запропонованого принципу зумовлено психологічними закономірностями музичного сприймання, що передбачає довільну чи мимовільну оцінку музики вже на етапі її першого прослуховування. Суттєва роль принципу аксіологічності полягає також в орієнтації навчального процесу на підготовку майбутніх педагогів до практичного керівництва музичним розвитком школярів.

Використана література:

1. *Бочкарев Л. Л.* Психология музыкальной деятельности / Л. Л. Бочкарев. – Москва : Институт психологии РАН, 1997. – 351 с.
2. *Выготский Л. С.* Психология искусства / Л. С. Выготский. – Москва : Педагогика, 1987. – 345 с.
3. *Падалка Г. М.* Педагогика мистецтва. (Теория и методика преподавания художественных дисциплин) / Г. М. Падалка. – Київ : Освіта України, 2008. – 274 с.
4. *Роджерс К. Р.* Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Р. Роджерс ; пер. с англ. М. М. Исениной. – Москва : Прогресс: Универс, 1994. – 979 с.
5. *Титаренко М. Л.* Древнекитайская школа моистов и их учение : автореф. дис. ... канд. / М. Л. Титаренко. – М., 1965.
6. *Цагарелли Ю. А.* Психология музыкально-исполнительской деятельности : автореф. дис. ... доктора псих. наук: 19.00.03. / Ю. А. Цагарелли. – Л., 1990. – 41 с.
7. *Шацкая В. Н.* Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества / В. Н. Шацкая. – Москва : Педагогика, 1975. – 197 с.
8. *Яконюк В. Л.* Развитие интереса к профессии учителя музыки / В. Л. Яконюк. – Минск : Выш. школа, 1979. – 104 с.

References:

1. *Bochkarev L. L.* Psikhologiya muzykalnoy deyatel'nosti / L. L. Bochkarev. – Moskva : Institut psikhologii RAN, 1997. – 351 s.
2. *Vygotskiy L. S.* Psikhologiya iskusstva / L. S. Vygotskiy. – Moskva : Pedagogika, 1987. – 345 s.
3. *Padalka H. M.* Pedagogika mystetstva. (Teoriya y metodyka prepodavaniya khudozhestvennykh dystsyplin) / H. M. Padalka. – Kyiv : Osvita Ukrainy, 2008. – 274 s.
4. *Rodzher's K. R.* Vzglyad na psikhoterapiyu. Stanovlenie cheloveka / Karl R. Rodzhers ; per. s angl. M. M. Iseninoy. – Moskva : Progress: Univers, 1994. – 979 s.
5. *Titarenko M. L.* Drevnekitayskaya shkola moistov i ikh uchenie : avtoref. dis. ... kand. / M. L. Titarenko. – Moskva, 1965.
6. *Tsagarelli Yu. A.* Psikhologiya muzykalno-ispolnitelskoy deyatel'nosti : avtoref. dis. ... doktora psikh. nauk: 19.00.03. / Yu. A. Tsagarelli. – L., 1990. – 41 s.
7. *Shatskaya V. N.* Muzykalno-esteticheskoe vospitanie detey i yunoshestva / V. N. Shatskaya. – Moskva : Pedagogika, 1975. – 197 s.
8. *Yakonyuk V. L.* Razvitie interesa k professii uchitelya muzyki / V. L. Yakonyuk. – Minsk : Vysh. shkola, 1979. – 104 s.

УЦижуй. Формирование художественной эмпатии студентов на аксиологических принципах.

В статье освещается принцип аксиологичности, внедрение которого в учебный процесс оптимизирует формирование художественной эмпатии будущих учителей музыкального образования, подчеркивается значение активизации оценочного отношения студентов к музыкальным произведениям как к двигателю их глубокого постижения и переживания на уровне эмпатии. Будучи неотъемлемой составляющей исполнительской интерпретации музыки,

художественная эмпатия предусматривает соотношение собственного художественного опыта студента с творческими намерениями композитора.

Отмечено, что принцип аксиологичности как одна из составляющих концептуальной основы формирования художественной эмпатии студентов приобретает особое значение во взаимодействии с другими принципами, такими как принципы интерактивности, поликультурности, субъектности, эмоциональности. Их системное сочетание должно охватывать все пространство фортепианного обучения студентов, дополнять друг друга, усиливая действие каждого.

Ключевые слова: эмпатия, учебный процесс, будущие учителя, музыкальное образование, опыт.

U CIZHUJ. Forming artistic empathy students on axiology principles.

In the article lights up principle of axiology, introduction of which in an educational process optimizes forming of artistic empathy of future teachers of musical education, the value of activation of evaluation relation of students is underlined to the pieces of music as to dvigitelyu of their deep understanding and experiencing at level empathy. Being the inalienable constituent of executive interpretation of music, artistic empatiya foresees correlation of own artistic experience of student with creative intentions of composer.

It is marked that principle of axiology as one of constituents of conceptual basis of forming artistic empathy students are acquired by the special value in co-operating with other principles, such as principles of interactiveness, subject, emotionality. Their system combination must embrace all space of the teaching of students, complement each other, strengthening an action each.

Keywords: *empathy, educational process, future teachers, musical education, experience.*

UDK 37.015.31:17.022.1

Mudrecka Irena

ZAPOBIEGANIE STOSOWANIA TECHNIK NEUTRALIZACJI JAKO ZADANIE WYCHOWAWCZE

Autorka w niniejszym artykule zwraca uwagę na zjawisko i mechanizmy usprawiedliwiania własnego zachowania z perspektywy psychologii poznawczej, psychologii społecznej i koncepcji kryminologicznej Sykesa i Matzy. Usprawiedliwianie własnego działania, jeśli skutecznie neutralizuje uczucia moralne, utrudnia jednostce uczenie się na własnych błędach, co prowadzi do powtarzania zachowań niezgodnych z normami społecznymi i prawnymi. To prosta droga do przestępczości. Dlatego rolą pedagogów jest niedopuszczenie by dzieci i młodzież uczyli się sprawnych technik neutralizacji.

Słowa kluczowe: *neutralizacja, koncepcja kryminologiczna, profesjonalne tworzenie, indywidualność, osobowość.*

Wprowadzenie

Umiejętność dostrzegania własnych błędów i przyznawania się do nich, a zwłaszcza dążenie do ich naprawiania, oceniane są jako cechy człowieka "wielkiego", godnego podziwu i wzór do naśladowania. Niestety, nasza natura powoduje, że nie jesteśmy istotami racjonalnymi, które potrafią obiektywnie rejestrować obserwowane zdarzenia, lecz raczej takimi, którzy potrafią